

מחקרים טופוגראפיים

מאה ב, מיזולר

ב. מקום מוצאים של החשمونאים.

השם החשמוני סוסמוניאו¹, אשר בו מכנים מקורות התלמוד ויוספוס פלאביו את משפחת המכבים, עדין לא נחרש עליידי החוקרים. בספר החשמוןאים א', ב', 1 מסופר על מוצאו של מתתיהו בן יוחנן בן שמעון מבני יהויריב מירושלים, והוא ישב במודיעים; ובתפילה על הנשים נאמר: מתתיהו בן יהונתן כהן גדול חשמוני. ברור למדין כי חשמוני אינו אלא כינוי המשפחה כולה, וסתבר שם זה נזכר בשם מקומם מוצאה של המשפחה, היינו שם המקומם בו ישבו אבות-אבותיו של מתתיהו הכהן לפני התישבותם במודיעים. מופקחות יותר הן ההשערות, שהחשמוני הוא שמו הפרטיאי של אחד מבנות המשפחה (על יסוד הכתוב בקדמוניות היהודים י', ב', ר, 1: בן חשמוני) או שהוא כינויו של מתתיהו בלבד.

אם נקבע את הדעה, שהמשפחה הזאת נקראת על שם מקומות-מוצאה, מן הראי לקבוע את המקום ולברר את זמן נידתה של משפחת הכהנים ממוקם-مولדיםם למועדיהם ואת תאניה-הנידה הזאת. רוב החוקרים נותים לשער כי מקום מוצאה של המשפחה הוא חשמון, יישוב בגב הנוצר פעם אחת במקרא (יהושע ט', כ' 1). השערה זו אין לה על מה שתסמור. מן הראי לשים לב לעובדה, שאין לנו כל יישוב כהנים בחשמון ועל נדידת משפחות בתקופת המקרא מהגב ללבית מודיעם. נראה לי, שנוכל למצוא פתרון מניה את הדעת יותר לשאלת מוצאים של בני משפחת החשמוני מתחך חקירת רשיות-היחש שבספר דברי הימים א', שהן שלא ספק מסוימת מימי הבית הראשון.²

הפרקים ז' וח' בספר דברי-היא ומוקורות אחרים במקרא מעידים על התפשטות משפחות בניימין מנהלתם הקטנה בין בני יהודה ובין בני יוסוף צפונה ומערבה. המהובדות שקבענו בפרק הקודם (ידיעות ח', א', ע' 35 ואילך) על התרחבות גבולותיה של מלכות יהודה בימי המלך יאספו עד ישנה (ברג'-'אל-אסנה) וכבע (א-תל'), נוכחים לדיי מסקנה, שהחל מסוף המאה זו לפסה"ג התפשטו משפחות יהודה ובנימין צפונה להר אפרים ויסדו בו יישובים חדשים. כמו כן יודעים אנו כי משפחות בניימין התיישבו בכרכר הירדן עד סנהה בצפון³ ופשטו מערבה לנחלת דן עד שפלת לוד ועד השרון הדרומי⁴.

(1) Gesenius-Buhl¹⁷, S. 267 ; קלין, ארץ יהודה, ע' 247 – 248 ; כהנא, ספר המקבים א', ע' י'.

(2) ראה בפרוטרוט קלין, מחקרים בפרי היחס שבספר דברי הימים, ציון ד' (תר"ז), ע' 14 ואילך ; ר. Noth, ZDPV 1932, Ss. 97 foll.

(3) סנהה שכרכר הירדן (עור' ב', ל"ה ; נח' ז', ל"ח) נסודה, כנראה, על ידי ראש משפה משבט בניימין בית הראשוני והישוב נקרא על שמו (זה' א', ט', ז'). המקום נזכר בשם Magdalsenna באונומסטיקון (Klostermann, 154,16) ומזהים אותו עם ח'רבת-אל-עוגה אל-פנקה, ר' Abel, Geographie de la Palestine II, p. 455.

(4) כנראה התיים נדיות בני בנימין מערבה כבר בתקolith המלוכה הישראלית (שם' ב' ד', ב'-ג') ;

בדהיה"א ח' נשתרמה רשותת-היהיש של בתיה-האב, שהתייחסו על האוד, אחת ממשפחות בניין שি�יטה בעג' (היום ג'בּע) ובסביבותיה (שם שם, ו'). כפי המסתור בפרק זה נדרו בתיה-אב ממשפהה זו מערכה והתנהלו בישובים שונים שבאזורות ההרים ובשפלה החוף. על אחד מאבות המשפהה — שחרים (= אחישחר בדהיה"ז, י') — מסופר, שהוא לו שתי נשים: הושם ובעריה, ומה שים הוליד את אביטוב ואת אל-פעל, ובוני אל-פעל עבר ומשעם ושמר, הוא בנה את אונו ואת לד ובוניה (שם ח', י"א-י"ב). אם כן נזכר במקורה זה בית-אב משפט בניין, שעוזב את מקומו-מושבו בסביבת גבע והתיישב בבקעת אונו ובשפלה לוד. השלהמה למקורה זה מוצאים אנו בקטע מרשותת-היהיש, שנשתמר בדהיה"ז, בו נזכרים בתיה-אב המתייחסים על ידייאן אבי אביהם של אהוד ואחישחר (שם שם, י"א). עם בתיה-אב אלה נמנים גם שפם וחפטם בני עיר חם בני אחר (שם שם, י"ב). ואף-על-פי שהפסוקים הללו סתוםים במקצת ו הדברים עתיקים, הרי אין להטיל ספק בדבר, שבין היישובים בסביבת גבע אשר לבניין היה אחד בשם חם, המזכיר לנו את שמה של חשיםamo של אל-פעל. כולם: אל-פעל, אבי בתיה האב שבנו את אונו ואת לד ובוניה, מוציאו מה ש שבקרבת גבע במרכוז ארץ בניין. הניקוד חם בדהיה"ז, י"ב מושפע, כמובן, מהניקוד של שפם וחפטם באותו הפסוק, ועל כן קרוב לוודאי שנכונה היא הטרנסקריפציה של השבעים: *עַסְׁוָעָם*, כולם ח' שם⁵. אם כן יש מקום להנחה, שאחד מבתי-האב בבניין נדר בימי ישיחו בקروب לשפת לוד ובנה את העיר, שעד מהות שפם וחפטם ואות "הבנות" שבביבתה. אחת "הבנות" הללו היא מודעים הסומוכה לו; אך מכך אין אותה עוד אבסטיוס במאה הד' אחר טפה"ג: מודעים — כפר קרוב לlod⁶. הנחה זו מתארת גם על-ידי חקירות ארכיאולוגיות בראש-אל-מירה, מוקמה של מודעים העתיקה. זהו מקום-ישוב עתיק, שנושב כבר התקופה הברזל השנייה (ימי הבית הראשון), החזרים הפזורים על-פני החורבה הן מתקופת הברזל ומתקופות ההלניסטית, הרומאית והbizנטית.⁷

לדעתמי יש מקום להנחה, ש ח'מוֹנָא*י* נגזר ממש המקום ח' ט⁸ בקרבת גבע שבמרכו נחלת בניין, בו ישבו אבותו אבותיו של מתתיהו הכהן ל gang⁹ נדיותם למודעים. והרי ידוע לנו ממקורות המקרא, כי גבע והכפרים בסביבתה (ענותה, ע'מתה עליומון, יהושע כ"א, י"ז-י"ח, דהיה"ז, מ"ה) היו מושבים משפחות כהנים. רבים

היא הגעה לשיאה בטוף ימי הבית הראשון ונסתימה בימי שיבת ציון (נחמן, ל"א ואילך). בתקופה המאוחרת השתרעה, איפוא, ארץ בניין "מן הים ועד הירדן", כבדרי יוספוס פלאביוס, קדמוניות ה', א', 22. על מצב ההתיישבות בנחלת דן בימי הבית הראשון ידובר בפרק אחר.

(5) יתכן גם הניקוד ח' שם (השווה דהיה"א ח', י"א). מן הרואין לאזין, כי השם שוחם (בן דן, במד' כ"ו, מ"ב) = ח'ם (בר' מ"ג, כ"ג) מוטוק בולגטח: *Hasim*.

(6) לדן = לד נזכר ברשימה האיאוגרפית של תחומי ממס הג' מאמצע המאה הט"ז לפניו טפה"ג (מס' 64). נראה שהיא נחרטה בתקופה היא ולא בונחת מחדר עד המאה זו לפסה"ג, שבה הפקה ליישוב של בני בניין. ור' גם Alt, *PJB* 1925, Ss. 100 ff.

(7) Beyer, *ZDPV* 1933, Ss. 218 ff. Onomastikon, ed. Klostermann, 132, 16.

(8) ר' למחל — BASOR No. 19, p. 6. — בדקתי את המקומות בטוויי 1434.

(9) כמו שלוני (במד' כ"ו, ב') או שלוני (נח', י"א, ח'; בדהיה"א ט' ח': *חַשִּׁילָנִי*) משלחה: פוני מפונה (פואה); שעלבוני משעלבים, וכוכ' (השווה גם צירוני מעיר). עם הסופית הארמית המקובלת אוי (פלורי פלדריין). קופעה זו של צורף סופית לסתופית קודמת בשם (ג'אי, נ') מצויה בארמית בכלל ובسورית בפרט.

מהם התיישבו בירושלים (השווה מ"ב כ"ב, ח') ואחרים נדרו יחד עם בתיהאב משבט בנימין לאזרוי ההתיישבות החדשת במערב הארץ. בין אנשי לד, חדיד ואונו, הנזכרים ברישימת בני המדינה העל'ים משבבי הגולן... אשר באו עם זרובבל (ע"ז, ב', ל"ג=נחמי ז, ל"ז¹⁰). היו ללא ספק גם הכהנים, שהבו עם שאר אנשי עם ישראל מהגולן לעריהם ולמושבותיהם. ועל כן מוצאים אנו במחצית הראשונה של המאה היב' לפסה"ג משפחה ממשמר יהויריב גם באחת מבנותיה של לדות, ויש להנימח שכהנים אלה היושבים במודיעים עמדו בקשר תדייר עם ממשמר יהויריב, שעיקר מושבו היה בירושלים¹¹).

(10) על הרשימה הזאת ר' – Albright, *Archaeology of Palestine and the Bible*³, – 172 p. ומיילר, מדריך, שנה י"ב, ע' 117 ואילך.
 (11) ר' – קלין, ארץ יהודה, ע' 248.

למקרה של מנהג קבורה קדום בישראל מאט ג. אלון

במאמר בעל השם האמור, שפרנס שמו אל יבין בחוברת האחרון של הידיעות, דן המחבר במנג'מתן-פתח לקברו של מת, כמו שהוא שניי בבריתא שבמסכת שמחות (פרק ח', הוצ' היגער, ה'ז, ע' 152¹).

לאחר שהוא מעמידנו על מפתחות אחדים שנמצאו בקבורות בארץ-ישראל בתקופת רומי מאוחרת ועל אותם מפתחות שהעלינו החפירות בסיליווקיה שבבבל, שנמצאו בקבורות העיר (פרק הזמן שבין המאה א' לפסה"ג ובין ראשית המאה ג' לآخرיה), וקובע שהוא זה של נתינת מפתח בקברי מתים בסיליווקיה אין ליחסו אלא לפרטים שבאותה מדינה, הרי הוא מסקן, שיהודיה ארץ ישראלי קבשו אותו מנהג מאחיהם שבבבל (שהעלינו את מתייחס לקבורה בארץ). שקבעו מ הפרטים בנוי-ארצם.

לאחר מילן בא יבין לברור את הגורם הדת-פלוחני, שטייע להאהوت מנהג נורי זה בישראל. לדעתו היה המפתח צריך לעשות מעין אותה שליחות, שהיה עושין הבנים ל아버지יהם הנפטרים: כשם שהבן מזכה את האב בתפלתו (קדיש או בדומה לו) לheckelio מדינה של גיהנם, כך עשויי המפתח לשמש בידי הנפטר, כשאין לו בניים, אמצעי לפתיחה שערי שמים לנשתחו. והרי מר יבין מוצא במנהג זה, שנאג באומה בסמוך לחורben הבית, יסוד ושורש להנחתו, שהיתה מצויה ביהדות שבאותן הימים מתרחנן של המצריים, שהאמינו באפשרות של כפיטת האלהות לפתחה למטדים שעורי העולם הבא על-ידי נוסחאות פולחניות מסוימות (בישראל – הקדיש, ע"י אחרים; המפתח – ע"י עצמו – כפיה ממש).

והנה נראה לי, שביאورو של יבין בטיבו של המנהג הנידון רחוק מלתקובל, ועמו – אף מסקנתו הכלכלת על אותו יסוד דתי זו, שמצויה היה, לדעתו, ביהדות שמיימי

(1) כמה כת"י אין גורסין בהלכה זו הזקן (בשמו של ר' גמליאל). ונכון הדבר; שכן לא ניתן שר"ג הוקן יספיד את שמואל הקטן. ואף הගירה ר' אלעזר מחת אליעזר נראית קרובה, שנזכרו לרא' בן עורי, וכמוות שהוא נזכר במפורש במסורת בריתא של הראשונים.